

Határ Győző

misztériumjátékai

G. KOMORÓCZY
EMŐKE

A szerző irodalomtörténész, kutatási területe a 20. századi magyar irodalom, elsősorban az avantgárd. Jelenleg Határ Győzőről ír monográfiát.

Határ Győző ifjúkori művei között viszonylag kevés színpadi kísérletet találunk — jó részük parabolisztikus mesejáték, mítoszi-mondai elemekkel átszínezve. De — hozzátehetjük — ezek is többnyire a kor (1945–1956) atmoszférájának allegorikus kivetítései, a keleties művészet „virágnyelvén”. Ezoterikus témák foglalkoztatják, a kelta mondakör, az Ezeregyéjszaka történetei (amelyeket inkább hangjátékszerűen dolgoz fel, semmint színpadi megjelenítésre szánva). Igazi drámaírói korszaka a hatvanas-hetvenes évekre tehető, amikor a BBC-nél órá bízzák a színház- és filmkritikai rovatot, lehetőséget kínálnak hangjátékai előadására, s karácsonykor-húsvétkor az általa átköltött és rendezett angol kora középkori misztériumdrámákat sugározzák.

Összesen nyolc darabot fordít és mutat be ez ünnepi játékok közül, maga válogat hozzájuk aláfestő zenét, s a BBC egész Magyar Osztálya boldogan vesz részt előadásukban. „Előálltak a válogatott cigánylegények — emlékezik az író¹ —, akik tudtak valamelyest alakítani, s számba jöhettek mint közördögök, kisan-gyalok, sáfárok, királyok, vezérek és alvezérek, poroszlók, pásztorok.” Tarján György, a fő-főnök és felesége, Dán Etelka (a 30-as évek Budapestjén a Vígyszínház kiváló művészei) játszották a főszerepeket, de mellettük az Osztály minden tagja szóhoz jutott; örömmel s „nagy zenei csinnadrattával” adták elő a maguk szerepét, olykor kicsit túl is játszva. A darabok itthon is megjelentek *Görgőszínpad* címen².

¹*Életút*. III. köt. *Életünk*
Könyvek, Szombathely,
1995, 132–133.

²*Görgőszínpad. Közép-
kori angol titokjátékok.*
Szent István Társulat,
Budapest, 1988.

Görgőszínpad

A *Görgőszínpad*hoz írt bevezetőjében az író alapos áttekintést ad minden egyes misztériumjáték keletkezéséről, utóéletéről, a függelékben közzéteszi a játékok ciklusrendjét, amelyekből ő tetszőlegesen emelt ki néhányat fordításra. A *York-i minster* ciklusába 48 titokjáték tartozik, a *Chester* ciklusába 25, a *Wakefield-i* (towneley-i) ciklusba 32; összesen 105 darab, amelyeket időnként, kicsit „leporolva”-megfrissítve mindmáig játszanak — részint didaktikus célzattal, másrészt egyszerű vásári „mókajáték-ként”, különböző ünnepi alkalmakkor. Többségük a 15. századból való, de néhányuk már az 1300-as években is ismert volt. Határ Győző maga is rendszeresen ellátogatott a színjátékokra, így alkalma volt meggyőződni róla, mennyire eleven még mindig ez a színjátszó hagyomány, jóllehet vallásos tartalma egyre inkább elhalványul az emberekben. A darabok mindegyike egyetemességre törekszik, keresztényi „világtörténetet” ad a Kezdet-

től a Végig; a múlt úgy szerepel bennük, mint a „Megígértetett” messiási jövendölés, a jövő pedig jámbor determinista üdvtörténet. Ennek ellenére meglehetősen nagyok a különbségek, mind szemléletben, mind műfajilag: a karácsonyi betlehemesdi, az azt követő regölések, a húsvéti passiójátékok, az Úrnapján előadott mirákulumok és a pünkösdi hetében zajló misztériumjátékok anonim szerzőit olykor-olykor „bámulatos, szertelen elkalandozásra ragadja alkotó ösztönük”. Annak idején minden ciklust más-más céh adott elő, s mindegyikük iparkodott túltenni a másikon a díszletek látványosságában, színpadi fortélyokban. Voltaképpen az anglikán reformáció elterjedése szorította vissza eme liturgikus színjátszást. A puritán cenzor mind többet ollózott ki a szövegekből, hogy a „pápastaság” nyomait eltüntesse — így egyre inkább „elvértelenedtek” a darabok. Végül — az általános színjátszó tilalom elrendelésével — a céhek is felhagytak az előadásokkal.

Karácsonyi játékok

A Határ Győző által magyarra átültetett *karácsonyi játékok* jó részt az apókrif evangéliumokra támaszkodnak, meglehetősen világias, olykor vulgáris szemléletűek, helyenként blaszfémikusak. Az *ártatlanok lemészárlása* Heródes és a Sátán szövetségét jeleníti meg. Az alvilág összes gonosz erejét mozgósítja Lucifer, hogy a Szabadító Kisded nehogy élve maradjon — de hiába. Heródes, halála előtt, elméjében megzavarodva, már retteg a Sátánnal való összejátszás következményétől, mert tudja: „Minden művem ördögé lesz, s én is, martaléka.” De nincs számára kegyelem: a pokolkondér magába nyeli. A *Betlehemes játék* és a *Krisztus születése* Mária „hütlelkedéséről” s József „megszomoríttatásáról” beszél, a „szepőlőten fogantatás” katolikus egyházi dogmáját némileg kifigurázva, de nagyon emberi-tiszta hangon, inkább a szereplők „esendőségét” láttatva, nem pedig a szakralitást gúnyolva. Más a helyzet a *Tébrus tolvajjal*, amely a népi-vásári komédiákra emlékeztető „mókajáték”: Tébrus bárányt lop a három pásztortól, akik a Kisjézus látására igyekeznek; a bárányt aztán otthonába menekítve bepólyálja, mint a Kisdedet, de az „együgyű” pásztorok rájönnek turpisságára, s jól elpáholják. Itt az „isteni igazságszolgáltatás” működésének szemtanúi vagyunk: a hamisság elnyeri büntetését, a tiszták és ártatlanok megdicsőülnek — a három pásztor eljut a Kisjézushoz, s Mária megígéri: „Közbenjárok szent Fiamnál értetek.” A Szabadító sarka a Kígyón tapod.

Húsvéti játékok

A *húsvéti ünnepkör* három darabja (*Pilátus halála*, *Jézus pokoljárása*, *Feltámadás*) inkább a misztériumjátékokhoz áll közel. Pilátus számára nincs kegyelem, Ég-Föld kivetí magából, a Fekete Angyal alátaszítja „az eleven tűz lángos fertályára”. Hiába fohászkodik Sátán Úrhoz, a tüztengerből nem szabadulhat. Az ismeretlen szerző kárörvendő gyönyörrel ecseteli Pilátus gyötretését. A Jézus alászállásáról és feltámadásáról szóló darabok viszont szeretetteljes, tiszta humorral jelenítik meg a Megváltó diadalútját. Azért „száll alá poklokra”, hogy megmentse a limbu-

sokon, a külső körben tengődő lelkeket, azokat, akik még nem ismerhették őt s üdvözítő hatalmát (a pogányokat, az ószövetleletlenül meghalt csecsemőket stb.). Lucifer ugyan mindent megtesz, hogy eltorlaszolja útját, de Krisztus az Igével és az Atyától kapott hatalmával megnyitja a Pokol kapuját, s kivzeti a megtisztított lelkeket („kapu erőt nem vesz Mennysorszáig királyán”). Ádám-Éva áldja őt ezért (mi az eredendő bűnben megrontatott / te szent véred által most megtisztított”). Feltámadásának hírért is minden erővel el akarják hallgatni a főpapok — Kajafás, Annás —, mert attól tartanak, hogy meghallván az örömhírt, majd fellázadnak ellenük a „robotosok”. Csakhogy semmit nem tehetnek Krisztus ellen. A mennyből zúgó zene zendül: „Szent, szent a Megváltó Szentlélek Úristen” — ők pedig megszégyenülve elhallgatnak.

**Ludus de adventu
Antichristi**

A *cikluszáró* nyolcadik darab — *Ludus de adventu Antichristi* — át-tételesen is értelmezhető utalás korunk „sátáni” erőinek uralmára s szégyenteli vereségükre. Itt már a Végítélet idejében járunk. Két írásmagyarázó beszél el a történetet, amint az „Sidók Szent Könyvibe’ írva vagyon” (János Jelenései): a megjövendőlt „csudák ideje” elérkezett. Maga az Antikrisztus is színlel: „Kiárasztom ragyogásom / mastan leszzen leszállásom! (...) Nincs Megváltó kívülem!” Jézust „a káprázatok kusza képek mesteré”-nek nevezi, s azzal büszkélkedik: „gúzsba verve kötelemmel sirra hóhér hányta le”. A tömeg, sőt a királyok is rajongva imádják őt, ő pedig ígéreteivel szítja a tüzet: bőségben fűrészi, minden jóval ellátja majd népét, ha az hódol neki s elfogadja országlását. De ha nem: akkor jaj nekik („felosztom a földkerekség száz országát köztetek (...) ideje volt az vallásban / jobbik észre térnetek”). Énok, Illés és a többi próféta az Édenben Krisztushoz fohászodik: ne engedje dúlását a Kevélynek, de az Antikrisztus nekik is megmutatja hatalmát: holtakat támaszt fel. Csakhogy épp ezáltal lepleződik le — a feltámasztottak visszautasítják a cipőt, amelyen Sátán neve áll, így most már a királyok is felismerik tévedésüket („Álltunk Sátán Úr soldjába’ / — nem kell vára, koronája”), s felesküsznek Krisztus zászlajára („Megbocsássad vétkeinket / s Mennysorszáigba végy be minket!”). Inkább mártírhálált halnak, semmint hogy meghódoljanak az Antikrisztusnak, aki immár vérszomjasan kacag s indul trónja felé. De Mihkál arkangyal lángpallossal útját állja („Sátánodnak megszolgáltál / hatalmával sáfarkodtál / hamis pappal sinatoltál / rontást tettél lölkeken”). Hiába hívja most már az Antikrisztus segítségül Beliált s a lázadó Gógot-Magógot: alászánkázik a pokolra, s az öröktűz (őt is) elnyeli. A záróképben Énok-Illés-Mihkál s a négy Királyok — népeik seregével együtt — halleluját zengenek: „Új életre virradóra / áldassék e’ fény e’ hóra / s ki Tevője és Tudója / az Isteni Szerete!”. Mindnyájan örömben vigadnak: Krisztus megmentette a világot az Antikrisztus rém-hatalmától!